

Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання

ПЕРНАРІВСЬКА ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

УДК 378.147:–025.8:316.47–057.87

**ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ГОТОВНОСТІ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ
МІЖСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Кравченко Тамара Володимирівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
головний науковий співробітник лабораторії
виховання в сім'ї.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Сопівник Руслан Васильович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук
Мохнар Людмила Іванівна,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту України,
викладач кафедри психології та педагогіки.

Захист відбудеться „22” вересня 2015 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. Берлинського, 9, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України за адресою (04060, м. Київ, вул. Берлинського, 9).

Автореферат розіслано „21” серпня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ж. В. Петрочко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Притаманне українському суспільству пришвидшення темпів соціальної динаміки, трансформація соціальних ідеалів і цінностей висувають підвищені вимоги до формування адекватних моделей міжособистісної взаємодії, в якій особистість постає суб'єктом реальних відносин, що встановлюються і розвиваються на основі моральних цінностей і принципу гармонійності.

Гармонійні відносини – це відносини, які передбачають тривалу комфортну взаємодію між людьми, викликають позитивні почуття (довіру, взаєморозуміння, толерантність), характеризуються стабільністю й реалізуються, забезпечуючи сприятливі умови для особистісного розвитку учасників таких відносин.

Потреба формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин є нині особливо актуальною у зв'язку з тим, що студентська молодь опинилася на межі різних ціннісних і світоглядних систем, моральних пріоритетів та ідеалів. Як наслідок, усе більше молодих людей робить вибір на користь утилітаризму і прагматизму, продукуючи у поглядах і вчинках агресію та озлобленість.

Нормативним підґрунтям для вирішення такого завдання є положення Законів України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад”.

Проблема міжособистісних відносин стала предметом наукових пошуків І. Беха, О. Бодальова, М. Кагана, Я. Коломінського, Б. Ломова, В. Семиченко, П. Якобсона та інших. Вивченню природи готовності до діяльності присвятили свої праці Б. Ананьєв, М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Мясіщев, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та інші.

Значні ресурси щодо виховання студентів закладені у позааудиторній діяльності вищих навчальних закладів. До висвітлення особливостей її організації, впливу на формування та розвиток особистості студентів звертаються Р. Абдулов, О. Бартків, В. Боднар, Г. Бреславська, В. Демчук, Н. Дурманенко, О. Зуб, Н. Кузьменко, В. Лис, Ю. Матвіїв-Лозинська, Л. Онучак, Н. Скрипник, Л. Соколова, М. Соловей, Р. Сопівник, О. Тепла, В. Тернопільська, І. Шевчук.

Останніми роками виконано дисертаційні роботи, присвячені певним питанням виховання у студентів якостей і властивостей, пов'язаних з міжособистісними відносинами у позааудиторній діяльності: формування моральної свідомості студентів (Т. Авксентьєва), виховання культури взаємин у студентській молоді (А. Бондарчук), формування етичних взаємовідносин студентів політехнічних коледжів (М. Бранецька), формування моральних цінностей у майбутніх учителів (О. Власенко), формування комунікативної культури майбутніх учителів (О. Гаврилюк), формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів (К. Галацин), виховання культури міжособистісних відносин студентів (В. Коваль), формування моральної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів (О. Лукач), формування міжособистісних

відносин студентів-першокурсників (О. Маріна), виховання культури міжособистісної взаємодії курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України (Л. Мохнар), формування комунікативної культури майбутніх економістів (Е. Ященко).

Водночас через свою багатоаспектність проблема формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у процесі позааудиторної діяльності потребує подальшого спеціального і ґрунтовного вивчення, що дасть змогу усунути *суперечності між*:

– суспільною значущістю формування особистості, здатної взаємодіяти з іншими на засадах гармонії, та недостатньою розробленістю теоретичного підґрунтя цього процесу;

– зростаючою потребою у фахівцях, які характеризуються ціннісним ставленням до інших людей, уміннями конструктивно взаємодіяти з ними, та недостатньою увагою до цього питання у вищих навчальних закладах;

– значним потенціалом позааудиторної діяльності щодо формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин і традиційним підходом до її змісту, форм і методів у практиці вищої школи.

Актуальність і неефективність вирішення зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: „*Формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності*”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою науково-дослідної теми Національного університету державної податкової служби України „Сучасні підходи до соціального і морально-духовного виховання студентської молоді”. Тему дослідження затверджено вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 3 від 25.04.2010 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 28.09.2010 р.).

Мета дослідження: на основі теоретичного обґрунтування проблеми гармонізації міжособистісних відносин визначити та експериментально перевірити педагогічні умови формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності.

Відповідно до мети окреслено **завдання дослідження:**

1. Розкрити стан дослідженості проблеми формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності.

2. Уточнити сутність готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин, розкрити зміст сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин та структуру такої готовності.

3. Схарактеризувати критерії, показники та виявити рівні сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин.

4. Визначити та експериментально перевірити педагогічні умови формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності.

Об'єкт дослідження – формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять теоретичні положення щодо сутності, закономірностей і характеру міжособистісних відносин (І. Бех, Л. Куликов, В. Куніцина, В. Мясищев, А. Петровський, С. Франк); положення про гармонію міжособистісних відносин (Т. Андреева, С. Духновський, А. Маркова, А. Никонова); психолого-педагогічні засади щодо визначальної ролі різних видів діяльності та спілкування у становленні особистості (К. Абульханова-Славська, Ю. Богінська, А. Бодальов, О. Леонтьєв); концептуальні положення діалогічного підходу (М. Бахтін, О. Бодальов, С. Братченко, Л. Петровська, Т. Флоренська); психолого-педагогічні положення щодо мети і змісту виховання студентів (М. Білик, Ю. Борисова, О. Винославська, Е. Еріксон, І. Липський, Т. Поснова, С. Савченко).

Для вирішення поставлених завдань і досягнення мети використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**:

– *теоретичні* – аналіз філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури для обґрунтування актуальності проблеми, уточнення сутності сформованості готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин та структури такої готовності; синтез, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення основних підходів до організації позааудиторної діяльності, обґрунтування педагогічних умов формування у студентів вищих навчальних закладів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності;

– *емпіричні* – діагностичні (анкетування, бесіди, тестування, ранжування, педагогічні спостереження); педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) для визначення рівнів сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин, доведення доцільності визначених педагогічних умов формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності;

– *статистичні* – методи математичної статистики для експериментального підтвердження ефективності створених педагогічних умов формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– *вперше* визначено педагогічні умови формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин (збагачення пізнавального, емоційно-ціннісного та практично-діяльнісного складників сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності; орієнтація кураторів академічних груп на формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у процесі позааудиторної діяльності; вироблення у студентів умінь встановлення та розвитку гармонійних відносин у процесі професійно спрямованого ділового іншомовного спілкування), критерії й відповідні показники (розуміння сутності гармонійних міжособистісних відносин: знання норм і правил особистісного і ділового спілкування, способів їх вияву в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; уявлення про довіру, взаєморозуміння

і толерантність, їхнє значення для встановлення та розвитку міжособистісних відносин; орієнтація на встановлення і розвиток міжособистісних відносин на засадах довіри, взаєморозуміння і толерантності: ставлення до міжособистісних відносин у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; мотивація на реалізацію норм і правил особистісного і ділового спілкування, толерантної взаємодії; вміння застосовувати наявні знання у власній поведінці та спілкуванні з іншими людьми: вміння встановлювати і регулювати міжособистісні відносини у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; здатність обирати адекватний стиль спілкування, виявляти довіру, взаєморозуміння і толерантність у взаємодії з іншими людьми), схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин;

уточнено сутність готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин як інтегративного особистісного утворення, що забезпечує ефективне залучення індивіда до взаємодії з іншими людьми в різних ситуаціях особистісної і професійної діяльності на основі знання норм і правил спілкування, орієнтації на їх дотримання, вміння регулювати свою поведінку, виявляти довіру, взаєморозуміння і толерантність;

подальшого розвитку набули зміст, форми і методи виховання студентів вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні комплексної методики педагогічного діагностування рівнів сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин; змісту, форм і методів формування у студентів цієї готовності у позааудиторній діяльності вищих навчальних закладів (програма інструктивно-методичних нарад для кураторів академічних груп „Методика організації позааудиторної виховної роботи зі студентами”, програма виховних годин „Навчаємося мистецтву спілкування та взаємодії”, програма спецкурсу „Гармонізація міжособистісних відносин”, програма рефлексивного тренінгу „Зрозуміти себе, почути і зрозуміти іншого”, зміст і програма роботи клубу знавців англійської мови „Business Communication Club”).

Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані для розширення змісту курсів „Теорія і методика виховання”, „Методика виховної роботи” для вищих педагогічних навчальних закладів, у розробленні програм з організаційно-методичного забезпечення позааудиторної діяльності у вищій школі, під час підготовки методичних посібників для кураторів студентських груп, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Наукові положення та результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Національного університету державної податкової служби України (довідка № 1866/01-12 від 27.06.2014 р.), Київського міжнародного університету фінансів (довідка № 356 від 10.12.2014 р.), Білоцерківського Національного аграрного університету (довідка № 01-12/1145 від 25.12.2014 р.), Київського фінансово-економічного коледжу (довідка № 378 від 12.03.2015 р.), Українського гуманітарного інституту (довідка № 324 від 17.06.2015 р.)

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки, практичні результати дисертації представлено в доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – „Проблеми відродження духовності в умовах глобальної кризи” (Ірпінь, 2010), „Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти” (Ірпінь, 2011), „Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти” (Ірпінь, 2012), „Педагогічні та психологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів” (Львів, 2013); *всеукраїнських* – „Виховання особистості: погляд крізь духовність” (Київ, 2010), „Виховання дітей та учнівської молоді в соціокультурному просторі освітніх закладів” (Київ, 2011), „Особистість у просторі виховних проектів” (Київ, 2012), „Процес виховання у координатах духовного розвитку особистості” (Київ, 2013), „Основні напрями розвитку освіти за Болонською системою навчання в умовах України” (Київ, 2013); звітних конференціях Інституту проблем виховання НАПН України (2010–2014), засіданнях лабораторії сімейного виховання Інституту проблем виховання НАПН України (2010–2014).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 16 одноосібних публікаціях, з них 7 статей у наукових фахових виданнях; 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні; 1 – методичні рекомендації; 7 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (239 найменувань, з них 17 – іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінки, із них 193 сторінки основного тексту, 18 додатків. Робота містить 2 таблиці та 11 рисунків на 5 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробленості проблематики, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, об'єкт, предмет, завдання дослідження, теоретико-методологічну основу та методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; наведено дані про комплекс застосованих методів, апробацію та впровадження результатів дослідження; подано відомості про публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – „**Формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності як наукова проблема**” – розкрито ступінь дослідженості проблеми у сучасній вітчизняній та зарубіжній теорії та освітньо-виховній практиці; уточнено сутність сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин; конкретизовано особливості позааудиторної діяльності у вищих навчальних закладах.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що міжособистісні відносини визначаються як такі, що зумовлюють перетворення опосередкованих зв'язків на безпосередню взаємодію між людьми (М. Каган); означають усталені взаємозв'язки між людьми, що складаються у процесі їхнього спілкування та взаємодії, мають

яскраво виражене емоційне забарвлення і виявляються у характері та способах взаємовпливів, сукупності моделей поведінки (Г. Андреева, А. Анцупов, В. Волович, О. Шипілов, П. Якобсон); становлять соціальне й водночас особистісне явище, що виявляється в інформації, комунікації і перетворенні внутрішнього світу індивіда у різних конкретних ситуаціях спілкування і взаємодії людей (Б. Ананьєв, І. Бех, Н. Казарникова, В. Куницина, В. Погольша, С. Рубінштейн).

На основі вивчення психологічних і педагогічних досліджень (С. Духновський, О. Зотова, Л. Куликов, К. Некрасова) конкретизовано основні характеристики гармонійних міжособистісних відносин: злагодженість; рівність суб'єктів відносин, їхніх позицій; залежність суб'єктів відносин, наявність обопільної потреби, бажання продовжувати відносини; взаємність, сумісність, спільність почуттів стосовно один одного.

Гармонійними вважаються відносини, що сприяють задоволенню їх учасників, характеризуються захищеністю (відсутність деформацій, порушень і труднощів), а також толерантністю, даючи змогу реалізувати духовно-психічний потенціал суб'єкта в процесі життєдіяльності; їм властиві взаємодія і взаємозалежність, позитивні почуття, комфортність для обох сторін. Для гармонізації міжособистісних відносин людина має вміти розуміти іншого, діяти за нормами і правилами спілкування, виявляти емпатійні здібності, повагу до думки іншого у реальних ситуаціях міжособистісної взаємодії. Тобто, йдеться про готовність індивіда до встановлення і підтримання міжособистісних контактів на засадах гармонії.

У результаті узагальнення положень наукових праць (А. Деркач, М. Дьяченко, Л. Кандибович, О. Конюхова, В. Мясичев, Д. Узнадзе, В. Ядов) встановлено, що готовність трактується як налаштованість суб'єкта на поведінковий акт, дію, вчинок або їх послідовність; здатність особистості впевнено й ефективно виконувати діяльність, що містить різні настановлення, моделі ймовірної поведінки, спеціальні засоби діяльності, оцінювати свої можливості у їх співвідношенні з труднощами та необхідністю досягнення певного результату (Т. Гершкович, І. Зарецька, О. Орлова, В. Сластьонін).

Уточнено сутність *готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин* як інтегративного особистісного утворення, що забезпечує ефективне залучення індивіда до взаємодії з іншими людьми в різних ситуаціях особистісної і професійної діяльності на основі знання норм і правил спілкування, орієнтації на їх дотримання, вміння регулювати свою поведінку, виявляти довіру, взаєморозуміння і толерантність.

Ґрунтуючись на теоретичних ідеях та результатах освітньо-виховної роботи дослідників (Р. Абдулов, О. Бартків, Т. Бурцева, С. Вітвицька, О. Гаврилюк, О. Дурманенко, О. Зуб, О. Казьмерчук, М. Кибардина, Н. Кузьменко, О. Марачковська, В. Попова, О. Чиж) встановлено, що *позааудиторна діяльність* – це система заходів, яка є невід'ємною частиною загального навчально-виховного процесу вищої школи і здійснюється з метою створення умов для гармонійного розвитку студентів, їх самореалізації, максимального задоволення пізнавальних і культурних потреб, здобуття соціально та особистісно значущого досвіду поведінки.

Реалізація позааудиторної діяльності передбачає визначення її змісту, напрямів, завдань, врахування покладених на неї функцій, добору відповідних форм і методів, орієнтованих на підвищення її ефективності щодо вирішення конкретних завдань як навчального, так і виховного характеру (К. Галацин, Н. Галієва, В. Демчик, Л. Кондрашова, Л. Кравчук, З. Омарова, А. Пашкова, Л. Петриненко, Т. Сарафанова, М. Соловей, О. Солодовникова, В. Федорченко, Н. Фоменко, Є. Шабалдін). Ця діяльність не обмежується загальними виховними заходами, а тісно пов'язується з майбутньою професією студентів, залучає до активного міжособистісного спілкування, впливає на перцептивні, мнемічні, розумові характеристики особистості, взаємопов'язана з емоціями, що відіграють роль регуляторів людських відносин (Ю. Матвіїв-Лозинська).

У другому розділі – *„Структура та стан сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин”* – схарактеризовано компоненти, критерії, показники та рівні; проаналізовано стан сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин; представлено результати констатувального етапу експерименту.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури (Б. Ананьєв, М. Дьяченко, І. Єрмаков, Б. Жизневський, Ю. Забродін, Л. Кандибович, В. Крутенький, А. Лисенко, Л. Нерсесян, Г. Несен, В. Пушкін, В. Сластьонін, Л. Сохань) схарактеризовано структурні *компоненти* сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин: когнітивний, емоційно-ціннісний і практично-діяльнісний.

Критеріями сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин обрано: розуміння сутності гармонійних міжособистісних відносин; орієнтацію на встановлення і розвиток міжособистісних відносин на засадах довіри, взаєморозуміння і толерантності; вміння застосовувати наявні знання у власній поведінці та спілкуванні з іншими людьми.

Показники критерію „розуміння сутності гармонійних міжособистісних відносин”: знання норм і правил особистісного і ділового спілкування, способів їх вияву в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; уявлення про довіру, взаєморозуміння і толерантність, їхнє значення для встановлення та розвитку міжособистісних відносин.

Показники критерію „орієнтація на встановлення і розвиток міжособистісних відносин на засадах довіри, взаєморозуміння і толерантності”: ставлення до міжособистісних відносин у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; мотивація на реалізацію норм і правил особистісного і ділового спілкування, толерантної взаємодії.

Показники критерію „вміння застосовувати наявні знання і ставлення у власній поведінці та спілкуванні з іншими людьми”: вміння встановлювати і регулювати міжособистісні відносини у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; вміння обирати адекватний стиль спілкування, виявляти довіру, взаєморозуміння і толерантність у взаємодії з іншими людьми.

Для визначення рівнів сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин використано такі *діагностичні методи*: опитування

(авторська анкета), методика „Діагностування домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні” (В. Бойко) (адаптована), тест “Діагностика комунікативної толерантності” (В. Бойко) (адаптований), тест „Діагностика емпатійних здібностей”, методика „Дослідження рівня емпатійних тенденцій” (І. Юсупов), методика „Суб’єктивна оцінка міжособистісних відносин” (С. Духновський) (адаптована), „Опитувальник соціальної адаптованості особистості” (адаптований), методика „Діагностика спрямованості особистості у спілкуванні” (С. Братченко) (адаптована), карта-схема „Визначення психологічного клімату групи” (Л. Лутошкін), методика „Діагностика мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях” (І. Ладанов, В. Уразаєва) (адаптована), методика „Q-сортування: діагностика основних тенденцій поведінки в реальній групі” (В. Стефансон) (адаптована), тест „Діагностика стилю діяльності куратора” (адаптований).

Одержані за результатами констатувального етапу експерименту дані дали змогу виявити рівні сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин: високий, середній, низький.

Високий рівень. Студент має ґрунтовні знання про норми і правила особистісного і ділового спілкування, способи їх вияву в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; уявлення про довіру, взаєморозуміння і толерантність, їхнє значення для встановлення та розвитку міжособистісних відносин; виявляє стійке позитивне ставлення до міжособистісних відносин у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; мотивований на реалізацію норм і правил особистісного і ділового спілкування, толерантної взаємодії; уміє встановлювати та регулювати міжособистісні відносини у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії, обирати адекватний стиль спілкування, виявляти довіру, взаєморозуміння і толерантність у взаємодії з іншими людьми.

Середній рівень. Студент має достатні знання про норми і правила особистісного і ділового спілкування, способи їх вияву в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; уявлення про довіру, взаєморозуміння і толерантність, їхнє значення для встановлення та розвитку міжособистісних відносин; загалом позитивно ставиться до міжособистісних відносин у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії, але мотивація на реалізацію норм і правил особистісного і ділового спілкування, толерантної взаємодії часом має прагматичний характер; переважно вміє встановлювати і регулювати міжособистісні відносини у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії, обирати адекватний стиль спілкування, проте не завжди виявляє довіру, взаєморозуміння і толерантність у взаємодії з іншими людьми.

Низький рівень. Студент має фрагментарні знання про норми і правила особистісного і ділового спілкування, способи їх вияву в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії та фрагментарні уявлення про довіру, взаєморозуміння і толерантність, їхнє значення для встановлення та розвитку міжособистісних відносин; байдуже або негативно ставиться до міжособистісних відносин у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії, не мотивований на реалізацію норм і правил особистісного та ділового спілкування, толерантної взаємодії; не вміє встановлювати і регулювати міжособистісні відносини у різних ситуаціях

міжособистісної взаємодії, обирати адекватний стиль спілкування, виявляти довіру, взаєморозуміння і толерантність у взаємодії з іншими людьми.

Експериментальною базою дослідження стали: Національний університет державної податкової служби України, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Білоцерківський Національний аграрний університет.

На різних етапах дослідження експериментом було охоплено 834 студенти 2-х курсів, які навчалися за спеціальностями „Фінанси і кредит”, „Облік і аудит”, „Міжнародна економіка”, „Право” і 52 куратори академічних груп. Під час проведення констатувального етапу експерименту враховувалися гендерні особливості студентів. У роботі взяло участь 345 юнаків та 489 дівчат.

За узагальненими результатами зазначеного етапу експерименту було здійснено розподіл студентів за трьома рівнями сформованості готовності до гармонізації міжособистісних відносин: високим (19,5 %), середнім (43,2 %), низьким (37,3 %).

До складу експериментальної групи (ЕГ) увійшло 156 студентів Національного університету державної податкової служби України, до контрольної групи (КГ) – 160 студентів Білоцерківського національного аграрного університету. Кількісні та якісні результати засвідчили, що для більшості студентів (43,1 % студентів ЕГ та 43,4 % КГ) характерний середній рівень сформованості готовності до гармонізації міжособистісних відносин, високий рівень мають 19,4 % студентів ЕГ та 19,5 % КГ, низький рівень виявило 37,5 % студентів ЕГ та 37,1 % студентів КГ.

Діагностика сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин за гендерними відмінностями дала змогу встановити наявність її гендерно незалежного типу (не залежить від гендерних особливостей) і гендерно орієнтованого типу (різниться в юнаків і дівчат). Останнє насамперед стосується вибору способу поведінки в ситуаціях міжособистісної взаємодії: юнаки більшою мірою керуються інтелектуальними здібностями, тоді як у дівчат домінує емоційна сфера.

Установлено, що у вищих навчальних закладах відсутня цілеспрямована позааудиторна діяльність з формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин, взаємодія між учасниками педагогічного процесу часто позначена суб'єкт-об'єктною спрямованістю, що негативно впливає на оволодіння студентами необхідними знаннями, ціннісними орієнтаціями та практичними вміннями. Відсутність чітко визначених змісту, форм і методів відповідної виховної діяльності призводить до надання студентами переваги у міжособистісних відносинах стратегіям конформізму, агресії, прагматизму та пасивності, утруднюючи оволодіння вміннями гармонійної взаємодії. Це зумовило потребу визначення педагогічних умов підвищення ефективності позааудиторної діяльності в контексті досліджуваної нами проблеми.

У третьому розділі – „Експериментальна перевірка педагогічних умов формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності” – обґрунтовано та апробовано педагогічні умови

формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності; розкрито зміст, форми і методи цього процесу; проаналізовано та представлено результати контрольного зрізу.

Аналіз джерельної бази та реального стану досліджуваної проблеми дав змогу визначити *педагогічні умови* формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності: збагачення пізнавального, емоційно-ціннісного та практично-діяльнісного складників готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності; орієнтація кураторів академічних груп на формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у процесі позааудиторної діяльності; вироблення у студентів умінь встановлення та розвитку гармонійних відносин у процесі професійно спрямованого ділового іншомовного спілкування.

Збагачення пізнавального, емоційно-ціннісного та практично-діяльнісного складників готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності відбувалася в межах розроблених і запроваджених нами програм виховних годин „Навчаємося мистецтву спілкування та взаємодії” (поглиблення знань студентів щодо сутності спілкування та взаємодії як важливих ознак міжособистісних відносин, посилення ціннісного ставлення до них як до невід’ємного елемента ефективної життєдіяльності), спецкурсу „Гармонізація міжособистісних відносин” (розкриття сутності міжособистісних відносин і їхнього впливу на взаємодію між людьми загалом і в майбутній професійній діяльності зокрема; актуалізація значення спілкування у взаємодії між людьми, формування вміння конструктивного міжособистісного спілкування, сприяння оволодінню прийомами ефективного слухання та адекватного реагування на іншого; сприяння оволодінню нормами і правилами спілкування, у тому числі тими, що мають важливе значення для майбутньої професійної діяльності; забезпечення привласнення студентами стратегій неконфліктної взаємодії у процесі міжособистісних відносин; формування умінь і навичок ділового спілкування) та рефлексивного тренінгу „Зрозуміти себе, почути і зрозуміти іншого” (усвідомлення студентами своєї особистості, поглиблення розуміння внутрішнього світу інших, адекватне його сприйняття).

Програма виховних годин реалізовувалася за допомогою таких методів, як-то: бесіди, тести, метод „ПРЕС”, дискусії, вправи („Два, чотири – разом”, „Це я”, „Вираження емоцій”, „Актори та глядачі”, „Обери позицію”, „Нахаба”), робота в групах, рольові ігри („Подолання внутрішніх конфліктів”, „Репетиція поведінки”).

Заняття спецкурсу проводилися з використанням колективних (фронтальних) і групових форм роботи. Методика проведення занять передбачала: актуалізацію теоретичних знань у процесі фронтальної роботи (лекції, дискусії), організацію роботи в мікрогрупах (взаємодопомога, залучення до реальних міжособистісних відносин) завдяки виконанню різних вправ, завдань, рольових ігор: „Особливості навчання на власному досвіді”, „Вдосконалення навичок спілкування”, „Правила ефективного спілкування”, „Тримай дистанцію”, „Закон гармонії”, „Вміння слухати”, „Програвання ролей людей, схильних до неефективної суперечки”,

„Подолання бар’єрів у спілкуванні”, „Техніка ввічливої відмови”, „Як розвинути в собі комунікабельність”, „Навчайтеся одержувати задоволення від спілкування”.

Під час проведення тренінгу зі студентами ми орієнтувалися не лише на культивування і розвиток у них функцій рефлексії, а й формування вмінь вирішення різноманітних проблемних ситуацій, що гальмують гармонізацію міжособистісних відносин (вправи „Автопортрет”, „Бесіда”, „Карусель цікавих тем”, „Так”, „Карусель”, „Комісійний магазин”, „Change”, „Рефлексія”, „Гомеостат”, „Вибір”, „Стикування”, „Анабіоз”, „У каменя”, „Ролі”, „Я-заяви”).

Важливість *орієнтації кураторів академічних груп на формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у процесі позааудиторної діяльності* зумовлювалася тим, що виховна робота у студентських групах здійснюється через інститут кураторів – управлінську ланку, яка взаємодіє з іншими у системі позааудиторної діяльності ВНЗ і забезпечує її організацію на рівні студентської академічної групи.

Робота з кураторами академічних груп відбувалася в межах діяльності методичної ради кураторів студентських груп і курсантських взводів шляхом запровадження інструктивно-методичних нарад, які проводилися під спільною назвою „Методика організації позааудиторної виховної роботи зі студентами”. Народи передбачали опрацювання тематики, пов’язаної з розкриттям сутнісних характеристик готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин; особливостей організації виховної позааудиторної діяльності зі студентами академічної групи; методичним забезпеченням формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин; плануванням виховної діяльності в студентській групі. Особлива увага зверталася на те, що формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин має ґрунтуватися не на „привнесенні” в особистість готових знань, мотивів, цінностей, а на створенні таких обставин, за яких оволодіння ними відбувалося б шляхом залучення студентів до активної, творчої, реальної взаємодії.

Вироблення у студентів умінь встановлення та розвитку гармонійних відносин у процесі професійно спрямованого ділового іншомовного спілкування відбувалося шляхом організації роботи клубу знавців англійської мови „Business Communication Club”. Для студентів, які навчаються за негуманітарними спеціальностями (фінанси і кредит, облік і аудит, міжнародна економіка, право), сфера майбутньої професійної діяльності вимагає витримки, вияву емпатійних здібностей, толерантності, вміння дотримуватися норм і правил спілкування, оскільки визначається безпосередніми емоційно насиченими контактами з великою кількістю людей.

Зміст роботи (тематика засідань) передбачав як ознайомлення студентів із теоретичними питаннями, так і вправлення їх у практичному застосуванні здобутих знань. Останнє забезпечувалося завдяки використанню широкого арсеналу різноманітних інтерактивних методів: діалоги, рольові та ділові ігри, психодрама, інсценізація проблемних комунікативних ситуацій.

У процесі роботи клубу ефективність довели: бліц-опитування („Мікрофон”) „Скажіть, чого ви очікуєте від ...”, ділова гра „Прес-конференція”, інсценізації

різних ситуацій („Техніка розмови по телефону з розлученою людиною”, „Таймаут”, „Називай людину на ім'я”, „Використання емпатійного тембру голосу”, „Уточнювальні запитання „Коли?“, „Ваша правда!”, „Запізнення”, „Налагодження співпраці з клієнтом, незадоволеним попереднім обслуговуванням”).

Під час проведення контрольного зрізу проаналізовано кількісні значення рівнів сформованості у студентів контрольної та експериментальної груп готовності до гармонізації міжособистісних відносин; встановлено відповідну динаміку показників (табл.).

Таблиця

Рівні сформованості у студентів ЕГ та КГ готовності до гармонізації міжособистісних відносин до і після завершення формувального етапу експерименту

Рівні	Експериментальна група				Динаміка, %	Контрольна група				Динаміка, %
	До формув. етапу експерим.		Після формув. етапу експерим.			До формув. етапу експерим.		Після формув. етапу експерим.		
	Абс. числа	%	Абс. числа	%		Абс. числа	%	Абс. числа	%	
Високий	30	19,4	51	32,8	+13,4	31	19,5	32	20,0	+0,5
Середній	67	43,1	75	48,2	+5,1	69	43,4	70	43,8	+0,4
Низький	59	37,5	30	19,0	-18,5	60	37,1	58	36,2	-0,9

Результати засвідчують, що в експериментальній групі зафіксовані позитивні зміни за всіма структурними компонентами сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин: високий рівень збільшився на 13,4 %, середній – на 5,1 %; низький зменшився на 18,5 %. Натомість, контрольна група показала нижчі результати: високий рівень збільшився на 0,5 %, середній рівень – на 0,4 %; низький рівень зменшився на 0,9 %.

Для визначення статистичної достовірності різниці між середніми значеннями рівня сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у контрольній та експериментальній групі обчислювали t-критерій Стюдента. Порівняння експериментальних даних свідчить, що зміни в рівнях сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у контрольній групі, які відбулися після завершення формувального етапу експерименту, не є статистично значущими, оскільки $t = 0,06$ менше за відповідне критичне за $t_{0,05} = 1,96$. Для експериментальної групи значення $t = 3,73$ – більше за відповідне табличне значення. Отже, у рівнях сформованості у студентів експериментальної групи готовності до гармонізації міжособистісних відносин відбулися статистично значущі зміни.

Вірогідність результатів дослідно-експериментальної роботи підтверджена за допомогою критерію Пірсона (χ^2). Встановлено, що відмінності у рівнях сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності в експериментальній і контрольній групах не випадкові, а є наслідком впровадження відповідних педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено новий підхід до розв'язання проблеми формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні відповідних ефективних педагогічних умов. Результати теоретичного аналізу та експериментальної роботи засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і дали підстави для таких *висновків*:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено, що міжособистісні відносини виявляються через інформаційну та предметну взаємодію людей, яка зумовлена відповідною мотивацією та спрямованістю на внесення певних змін у зміст особистості кожного з її учасників, специфічним ставленням людини до людини, що виникає і набуває реалізації внаслідок взаємозв'язку, взаємопізнання, взаємовпливу, взаємооцінювання. Міжособистісні відносини тісно пов'язані з емпатією (відгук однієї людини на переживання іншої), спілкуванням (здійснювана за допомогою засобів вербального і невербального впливу взаємодія, внаслідок якої виникає контакт між індивідами, відбувається обмін інформацією пізнавального або емоційно-ціннісного характеру) і толерантністю (усвідомлений і ціннісно-прийнятний особистісний вибір, згідно з яким людина, маючи власні погляди, позицію, поважає і визнає право іншого сприймати й мислити по-іншому, бачить цінність різноманітності, виявляє готовність до встановлення взаємодії і спілкування на засадах розуміння та врахування інших думок).

Доведено, що гармонійні міжособистісні відносини позначені стабільністю, передбачають тривалу конструктивну взаємодію між її учасниками, викликають позитивні почуття, є комфортними для обох сторін, ґрунтуються на нормах і правилах спілкування, емпатійних здібностях, толерантності до думки іншого і набувають вияву в реальних ситуаціях міжособистісної взаємодії.

2. З'ясовано, що готовність розуміють як цілеспрямований та усвідомлений вияв особистістю сукупності поглядів, мотивів, почуттів, умінь, ціннісних орієнтацій на певну поведінку та діяльність, здатність оцінювати свої можливості у співвідношенні з труднощами та необхідністю досягнення конкретного результату. Готовність поєднується з волею, із дією щодо вибору шляхів здійснення реального вчинку, формується на основі інтересів, потреб, привласнених способів мобілізації активності, спрямованих на зміну реальності.

Уточнено сутність готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин як інтегративного особистісного утворення, що забезпечує ефективне залучення індивіда до взаємодії з іншими людьми в різних ситуаціях особистісної і професійної діяльності на основі знання норм і правил спілкування, орієнтації на їх дотримання, вміння регулювати свою поведінку, виявляти довіру, взаєморозуміння і толерантність.

Структурно-змістову основу готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин становлять три взаємопов'язані компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний, практично-діяльнісний.

3. Визначено критерії (розуміння сутності гармонійних міжособистісних відносин; орієнтація на встановлення і розвиток міжособистісних відносин на засадах довіри, взаєморозуміння і толерантності; вміння застосовувати наявні знання у власній поведінці та спілкуванні з іншими людьми), показники (знання норм і правил особистісного і ділового спілкування, способів їх вияву в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; уявлення про довіру, взаєморозуміння і толерантність, їхнє значення для встановлення та розвитку міжособистісних відносин; ставлення до міжособистісних відносин у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; мотивація на реалізацію норм і правил особистісного і ділового спілкування, толерантної взаємодії; вміння встановлювати і регулювати міжособистісні відносини у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; здатність обирати адекватний стиль спілкування, виявляти довіру, взаєморозуміння і толерантність у взаємодії з іншими людьми) сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин.

Відповідно до показників виокремлено і схарактеризовано три рівні сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин: високий, середній, низький.

4. Визначено та апробовано педагогічні умови формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності: збагачення пізнавального, емоційно-ціннісного та практично-діяльнісного складників готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності; орієнтація кураторів академічних груп на формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у процесі позааудиторної діяльності; вироблення у студентів умінь встановлення та розвитку гармонійних відносин у процесі професійно спрямованого ділового іншомовного спілкування.

Збагачення пізнавального, емоційно-ціннісного та практично-діяльнісного складників готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин відбувалася завдяки розробленим і запровадженим у позааудиторну діяльність програм: виховних годин „Навчаємося мистецтву спілкування та взаємодії”, спецкурсу „Гармонізація міжособистісних відносин”, тренінгу „Зрозуміти себе, почути і зрозуміти іншого”. У процесі реалізації означених програм широкого використання набули бесіди, лекції, практичні заняття, різноманітні вправи, творчі завдання, групова робота, рольові ігри, тематичні дискусії.

Орієнтація кураторів академічних груп на формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у процесі позааудиторної діяльності здійснювалася під час реалізації програми інструктивно-методичних нарад „Методика організації позааудиторної виховної роботи зі студентами”. Її зміст спрямовувався на розкриття основних характеристик готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин; окреслення особливостей організації виховної позааудиторної діяльності зі студентами; ознайомлення кураторів із методичним забезпеченням позааудиторної діяльності; залучення учасників нарад до планування виховної діяльності у студентській групі.

Виробленню у студентів умінь встановлення та розвитку гармонійних відносин у процесі професійно спрямованого ділового іншомовного спілкування сприяло їх залучення до роботи клубу знавців англійської мови „Business Communication Club”. Це забезпечувало вдосконалення володіння іноземною мовою щодо майбутньої професійної діяльності; поглиблення знань студентів про правила ділового й міжособистісного спілкування іноземною мовою; розвиток умінь професійно-ділового іншомовного спілкування; вироблення здатності застосовувати теоретичні знання під час розв’язання практичних проблем; формування вміння виявляти проблему та аргументовано доводити свою позицію на принципах мовленнєвої культури, толерантності та етикету. Робота клубу здійснювалася згідно з розробленим нами змістом (тематика засідань) і передбачала використання широкого арсеналу різноманітних інтерактивних методів: діалоги, рольові та ділові ігри, психодрама, інсценізація проблемних комунікативних ситуацій тощо.

Експериментальна перевірка педагогічних умов формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності засвідчила їхню ефективність, що підтверджено динамікою показників рівнів сформованості в експериментальній і контрольній групах, а також застосуванням методів математичної статистики.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. *Подальшого вивчення потребують* питання: використання ресурсу гуманітарних дисциплін і взаємодії з представниками різних соціальних інституцій економічного профілю для формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин.

Рекомендовано запровадити у зміст позааудиторної діяльності вищих навчальних закладів програму виховних годин „Навчаємося мистецтву спілкування та взаємодії”, спецкурсу „Гармонізація міжособистісних відносин”, рефлексивного тренінгу „Зрозуміти себе, почути і зрозуміти іншого”.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Пернарівська Т. П. Міжособистісні відносини й особливості їх прояву в студентському середовищі / Т. П. Пернарівська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Кам’янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2010. – Вип. 14, кн. 2. – С. 456–463.

2. Пернарівська Т. П. Міжособистісні відносини й спілкування: логіка функціонального взаємозв’язку / Т. П. Пернарівська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Кам’янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2011. – Вип. 15, кн. 1 – С. 70–78.

3. Пернарівська Т. П. Готовність студентів до гармонійних відносин: сутність і стан сформованості / Т. П. Пернарівська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Кам’янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2012. – Вип. 15, кн. 1. – С. 64–72.

4. Пернарівська Т. П. Сутнісні характеристики міжособистісних стосунків: теоретичний аспект / Т. П. Пернарівська // Педагогічна теорія і практика : зб. наук. пр. – К. : КиМУ, 2013. – Вип. 4. – С. 219–231.

5. Пернарівська Т. П. Діагностика спрямованості у спілкуванні як показника сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин / Т. П. Пернарівська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – Вип. 17, кн. 2. – С. 127–135.

6. Пернарівська Т. П. Куратор як організатор роботи з формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин / Т. П. Пернарівська // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія : зб. статей. – Ялта : Кримський Гуманітарний університет, 2013. – Вип. 41, ч. 4. – С. 23–30.

7. Пернарівська Т. П. Рефлексивний тренінг як засіб формування в студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин / Т. П. Пернарівська // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [голов. ред. М. Т. Мартинюк]. – Умань : Жовтий О. О., 2014. – Ч. 1. – С. 320–327.

Стаття у зарубіжному періодичному виданні

8. Пернарівська Т. П. Педагогические условия формирования у студентов готовности к гармонизации межличностных отношений / Т. П. Пернарівська // Научный журнал Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова. Сер. педагогическая. – Павлодар, 2013. – № 2. – С. 179–187.

Методичні рекомендації

9. Пернарівська Т. П. Формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності : метод. рек. / Т. П. Пернарівська. – Ірпінь, 2014. – 48 с.

Статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій

10. Пернарівська Т. П. Виховна діяльність куратора академічної групи / Т. П. Пернарівська // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : зб. статей за матеріалами наук.-практ. конф. ІХ Ірпінських міжнар. наук.-пед. читань. – Ірпінь, 2011. – Ч. 1. – С. 90–97.

11. Пернарівська Т. П. Виховний потенціал вищого навчального закладу / Т. П. Пернарівська // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : матеріали Х Ірпінських міжнар. наук.-пед. читань, (Ірпінь, 29–30 берез. 2012 р.). – Ірпінь, 2012. – С. 273–280.

12. Пернарівська Т. П. Структура готовності студентів до міжособистісної взаємодії / Т. П. Пернарівська // Педагогічні та психологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів : зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф., (Львів, 12–13 квіт. 2013 р.). – Львів : ГО „Львівська педагогічна спільнота”, 2013. – С. 62–65.

13. Пернарівська Т. П. Виховна позааудиторна діяльність ВНЗ / Т. П. Пернарівська // Перспективні напрями педагогічних і психологічних наук : зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 1–2 берез. 2013 р.). – Одеса : ГО „Південна фундація педагогіки”, 2013. – С. 58–60.

14. Пернарівська Т. П. Вплив позааудиторної виховної роботи на формування у студентів гармонійних відносин / Т. П. Пернарівська // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал] : матеріали звітної наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПНУ за 2011 рік / [за ред.: О. В. Сухомлинської, І. Д. Бега, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника]. – Івано-Франківськ : НАІР, 2012. – Вип. 3. – С. 245–248.

15. Пернарівська Т. П. Типові ситуації поведінки студентів у ситуаціях міжособистісних відносин / Т. П. Пернарівська // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПНУ за 2012 рік / [за ред.: О. В. Сухомлинської, І. Д. Бега, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника]. – Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – Вип. 3. – С. 169–172.

16. Пернарівська Т. П. Формування у студентів готовності до гармонізації відносин засобами іноземного ділового спілкування / Т. П. Пернарівська // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звітної наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПНУ за 2013 рік / [за ред.: О. В. Сухомлинської, І. Д. Бега, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника]. – Івано-Франківськ : НАІР, 2014. – Вип. 4. – С. 385–388.

АНОТАЦІЇ

Пернарівська Т. П. Формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2015.

Дисертація присвячена актуальній проблемі формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності.

На основі аналізу наукової літератури з'ясовано стан дослідження проблеми формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності. Уточнено сутність готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин, розкрито зміст сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин та структуру такої готовності. Схарактеризовано критерії, показники та виявлено рівні сформованості у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин. Визначено та експериментально перевірено педагогічні умови формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності (збагачення пізнавального, емоційно-ціннісного та практично-діяльнісного складників готовності студентів до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності; орієнтація кураторів академічних груп на формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у процесі позааудиторної діяльності; вироблення у студентів умінь встановлення та розвитку гармонійних відносин у процесі професійно спрямованого ділового іншомовного спілкування).

Ключові слова: виховання, міжособистісні відносини, гармонізація, готовність, студенти, позааудиторна діяльність, педагогічні умови, зміст, форми і методи.

Пернаровская Т. П. Формирование у студентов готовности к гармонизации межличностных отношений во внеаудиторной деятельности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2015.

Диссертационное исследование посвящено актуальной проблеме формирования у студентов готовности к гармонизации межличностных отношений во внеаудиторной деятельности.

В результате анализа психолого-педагогической литературы установлено, что межличностные отношения проявляются посредством информационного и предметного взаимодействия людей, обусловленного соответствующей мотивацией и направленностью на внесение определенных изменений в личность каждого ее участника, специфического отношения человека к человеку, которое возникает и реализуется вследствие взаимосвязи, взаимопознания, взаимовлияния, взаимооценивания. Межличностные отношения тесно связаны с эмпатией (отклик одного человека на переживания другого), общением (реализуемое с помощью средств вербального и невербального влияния взаимодействие, в результате которого возникает контакт между индивидами, происходит обмен информацией познавательного или эмоционально-ценностного характера) и толерантностью (осознанный и ценностно-принятый личностный выбор, в соответствии с которым человек, имея собственные взгляды, позицию, уважает и признает право другого воспринимать и мыслить по-другому, видит ценность разнообразия, проявляет готовность к установлению взаимодействия и общения на основе понимания и учета других точек зрения).

Доказано, что гармоничные межличностные отношения характеризуются стабильностью, предусматривают длительное конструктивное взаимодействие между его участниками, вызывают положительные чувства, являются комфортными для обеих сторон, основаны на нормах и правилах общения, эмпатических способностях, толерантности к мнению другого и проявляются в реальных ситуациях межличностного взаимодействия.

Установлено, что готовность понимается как целенаправленное и осознанное проявление личностью совокупности взглядов, мотивов, чувств, умений, ценностных ориентаций на определенное поведение и деятельность, способность оценивать свои возможности в соотношении с трудностями и необходимостью достижения конкретного результата. Готовность связана с волей, с действиями по выбору путей осуществления реального поступка, формируется на основе интересов, потребностей, освоенных способов мобилизации активности, направленных на смену реальности.

Уточнена сущность готовности студентов к гармонизации межличностных отношений как интегративного личностного образования, которое обеспечивает эффективное включение индивида во взаимодействие с другими людьми в различных ситуациях личностной и профессиональной деятельности на основе знания норм и правил общения, ориентации на их соблюдение, умения регулировать свое поведение, проявлять доверие, взаимопонимание и толерантность.

Охарактеризованы структурные компоненты (познавательный, эмоционально-ценностный, практико-деятельностный), критерии, показатели и определены уровни (высокий, средний, низкий) сформированности у студентов готовности к гармонизации межличностных отношений.

Определены и апробированы педагогические условия формирования у студентов готовности к гармонизации межличностных отношений во внеаудиторной деятельности: обогащение познавательной, эмоционально-ценностной и практико-деятельностной составляющих готовности студентов к гармонизации межличностных отношений во внеаудиторной деятельности; ориентация кураторов академических групп на формирование у студентов готовности к гармонизации межличностных отношений в процессе внеаудиторной деятельности; выработка у студентов умений установления и развития гармонических отношений в процессе профессионально направленного делового общения на иностранном языке.

Обогащение познавательной, эмоционально-ценностной и практико-деятельностной составляющих готовности студентов к гармонизации межличностных отношений обеспечивалось путем внедрения разработанных программ воспитательных часов „Учимся искусству общения и взаимодействия”, спецкурса „Гармонизация межличностных отношений”, рефлексивного тренинга „Понять себя, услышать и понять другого”.

Ориентация кураторов академических групп на формирование у студентов готовности к гармонизации межличностных отношений в процессе внеаудиторной деятельности осуществлялась в рамках реализации программы инструктивно-методических совещаний „Методика организации внеаудиторной воспитательной работы со студентами”.

Выработка у студентов умений установления и развития гармонических отношений в процессе профессионально направленного делового общения на иностранном языке происходила благодаря привлечению их к работе клуба знатоков английского языка „Business Communication Club”.

Ключевые слова: воспитание, межличностные отношения, гармонизация, готовность, студенты, внеаудиторная деятельность, педагогические условия, содержание формы и методы.

Pernarivska T. P. The Formation of Students' Readiness for Harmonization of Interpersonal Relationships in Extracurricular Activities. – Printed as manuscript.

Dissertation for a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – The Institute of Problems on Education of the NAPS of Ukraine, Kyiv, 2015.

The thesis is devoted to the issue of formation of students' readiness for harmonization of interpersonal relationships in extracurricular activities.

Based on the analysis of scientific literature, the status of the scientific problem of forming students' readiness for harmonization of interpersonal relationships in extracurricular activities has been clarified. The essence of students' readiness for harmonization of interpersonal relationships is specified, the content of the concept "formation of students' readiness for harmonization of interpersonal relationships" is revealed.

Criteria, parameters and levels of the students' readiness for harmonization of interpersonal relationships are defined.

Pedagogical conditions of forming students' readiness for harmonization of interpersonal relationships in extracurricular activities are developed and substantiated (enriching cognitive, emotional-value and practice-activity components of students' readiness for harmonization of interpersonal relationships in extracurricular activities, orientation of academic groups curators to the formation of students' readiness for harmonization of interpersonal relationships in the process of extracurricular activities, forming students' skills of establishing and developing harmonious relationships in the professional foreign business communication).

Keywords: education, interpersonal relationships, harmonization, readiness, students, extracurricular activities, pedagogical conditions, contents, forms and methods.